

KATEDRA ČAKAVSKOGA SABORA GROBNIŠĆINE

KVIZ ZNANJA *GDJE SAM – TKO SAM* 2016.
(temeljni materijal)

Za grobničku Katedru je 2016. godina vrlo značajna stoga ovogodišnji Kviz znanja provodimo u ozračju niza lijepih događanja među kojima je i obilježavanje 20 godina Međunarodne likovne kolonije Grobnik (MLKG), a programi „Grobničke jeseni 2016.“ se pod motom „Mladi su baščine glasi“ provode u okviru manifestacije „Dani europske kulture“ pod zajedničkim nazivom za sve članice EU „Baština i zajednice“, budući da je Ministarstvo kulture RH u ovogodišnje „Dane europske baštine u Hrvatskoj“ (20. rujna – 26. listopada) uvrstilo i više projekata grobničke Katedre kao „dobre primjere zaštite, očuvanja i promocije kulturne baštine, naročito nematerijalne baštine koja se usko veže uz zajednicu u cjelini“.

U uvodnome ćemo se dijelu upoznati s programima u tijeku i drugim aktivnostima u okviru 24. manifestacije „Grobnička jesen“ te do sada najzahtjevnijim Katedrinim projektom - stvaranje jedinstvenog hrvatskog spomenika europskoj baštini pod nazivom „Zakon devet gradova“, pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture RH i ostalim značajnim događanjima uz spomenute obljetnice.

***

20. OBLJETNICA MEĐUNARODNE LIKOVNE KOLONIJE GROBNIK

Uz obilježavanje svoje 20. obljetnice, Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine (KČSG) je 2012. godine u svoj petogodišnji program ugradila projekt pod radnim nazivom „Park skulptura Grobnik“. Istovremeno se krenulo s postavljanjem nekoliko već stvorenih skulptura, nastalih tijekom rada raznih saziva umjetnika u Međunarodnoj likovnoj koloniji Grobnik (skulptura „Tancurica“ akademskog kipara Zvonimira Kamenara, „Ptica život“, akademskog kipara Josipa Diminića i „Val“ – skulptura kipara Tomislava Pavletića). U istome cilju na postavljanje čekaju već gotove skulpture: "Angela", autora Pabla Garellija iz Argentine, "Leptir" i "Lojzo" Tomislava Pavletića te "Kopa" Želimira Hladnika.

Suvremeno umjetničko stvaralaštvo MLKG u spoju s kulturno povijesnom baštinom na neuobičajen način bogati otvorene prostore kaštelskog kompleksa Grobnik - zaštićenog kulturnog dobra RH te istovremeno na vanjske prostore širi novostvoreni hrvatski muzej suvremene likovne umjetnosti – Muzej SLU u Gradu Grobniku.

Park/šetnica skulptura „ZAKON DEVET GRADOVA“ - projekt pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture RH

Najznačajniji događaj u 2016-oj godini je početak stvaranja novog – jedinstvenog kulturnog spomenika, odnosno budućeg parka/šetnice skulptura u Gradu Grobniku, pod nazivom „Zakon devet gradova“ kao hrvatskog spomenika europskoj baštini - na temeljima jednog od najznačajnijih europskih pravnih spomenika – zakona devet gradova poznatog kao „Vinodolski zakon“.

Odabirom devet hrvatskih umjetnika i njihovim prihvaćanjem sudjelovanja u jedinstvenom projektu, pokrenuto je stvaranje devet monumentalnih skulptura u kamenu. U projektu sudjeluju poznati hrvatski umjetnici: Ivan Balažević, Zvonimir Kamenar, Kuzma Kovačić, Marin Marinić, Tomislav Pavletić, Goran Štimac, Dražen Trogrlić, Hrvoje Urumović i Kruno Vrgoč. Svojim će umjetničkim djelima „osuvremeniti“ jedinstven zakon

srednjovjekovnog Vinodola. Stoga, poput naših predaka – predstavnika 9 vinodolskih gradova – stvaratelja i potpisnika ovog jedinstvenog srednjovjekovnog „zakona devet gradova“, i ovih su devet umjetnika stvarateljima i potpisnicima jedinstvenog - svevremenskog hrvatskog spomenika europskoj baštini. Glavni partner Katedre u projektu je tvrtka „Kamen“ iz Pazina.

Projekt „Zakon devet gradova“ je grobnička Katedra pokrenula sa ciljem da nedvojbeno značajno mjesto u hrvatskoj povijesti - Grad Grobnik postane i ostane jedinstvenom točkom na svim turističkim kartama kao dom hrvatskog spomenika europskoj baštini. Osim što je izvorni grobnički kulturno – turistički proizvod, istovremeno će to biti i spoj posebnosti hrvatske kulturno-povijesne baštine, suvremenog umjetničkog stvaralaštva i prirodne baštine, budući da cijelo područje obiluje ljekovitim biljem koje je u povijesti prehranjivalo mnoge obitelji jer su ga ovdašnji ljudi brali, sušili i prodavali ljekarnama.

Stručni savjetnik u projektu je povjesničar umjetnosti dr. sc. Berislav Valušek. Dovođenje svih devet skulptura u kamenu te njihovo postavljanje na stalne lokacije se očekuje već u proljeće 2017. godine, što će nedvojbeno bio izuzetan „vjetar u leđa“ turističkoj ponudi našega kraja ali i cijele Hrvatske.

MLKG - POČETCI

Katedra ČSG je stanar grobničkoga Kaštela od svojeg osnutka 1992. godine, tada još u okviru bivše Općine Rijeka, a novim je preustrojen teritorijalnih jedinica 1993. godine postala udrugom u kulturi Općini Čavle. Budući da je Kaštel Grobnik tada već bio zaštićenim kulturnim dobrom RH, obveze vlasnika - Općine Čavle, u odnosu na Zakon o čuvanju, zaštiti i promicanju kulturnih dobara preuzima Katedra ugovorom od 21. travnja 1994. godine. Tim činom, a u skladu sa zaključcima osnivača Katedre – bivše Općine Rijeka i ciljevima postavljenim pri osnivanju, Katedra ČSG postaje i službenim upraviteljem grobničkog Kaštela, a Općina Čavle se zauzvrat obvezuje financijski podupirati Katedrine redovne i programske djelatnosti. Nakon više od dva desetljeća, nedvojbeno je da je Međunarodna likovna kolonija Grobnik kao jedan od Katedrinih projekata, najzorniji primjer održanog, za osnivanja Katedre danog, obećanja. Od 1992. godine do danas grobnički Kaštel je danas svojevrsni znanstveno-kulturni centar.

Katedra 12. travnja 1996. godine odlučuje u Gradu Grobniku osnovati Likovnu koloniju, a 30. travnja Općinsko vijeće Općine Čavle postaje njezinim suosnivačem, te je od 2. do 5. svibnja u suorganizaciji Općine Čavle i grobničke Čakavske katedre, u Kaštelu Grada Grobnika održan prvi susret suvremenih likovnih umjetnika u cilju stvaranja Zbirke suvremene likovne umjetnosti. Sudjeluje tridesetak akademskih likovnih umjetnika. U grobničkome Kaštelu je 1997. godine radio drugi saziv umjetnika u okviru grobničke likovne Kolonije i već međunarodnoga karaktera. pored hrvatskih poznatih hrvatskih likovnih umjetnika, sudjelovali su i umjetnici iz Italije, Slovenije i Austrije.

„Neslučajno je Grad izrastao iznad sudbinskoga Grobničkoga polja. Opjevan i opisan, Grobnik nije izgubio svoju privlačnost i tajnovitost, niti potrošio svoj emocionalni naboj ili pokriće znakovitosti. Dapače, kao mjesto stvaralačkih susreta može djelovati i te kako poticajno, a umjetnici mu mogu uzvratiti svojim viđenjima i doživljavanjima, karakterističnim izrazima i specifičnim rukopisima. Od njihova boravka i rada u Gradu ostat će neporecivi tragovi i tvarni dokazi, predmeti i površine, što će tvoriti fundus buduće Zbirke, te ponuditi dodatni sadržaj posjećivanom spomeniku“ napisao je između ostaloga u svojem osvrtu na osnivanje grobničke likovne Kolonije i rad prvog saziva krajem tisućljeća akademiko Tonko Maroević“.

Cijeli je osvrt Akademika Maroevića iz svibnja 1996. godine za Katedru bio, i priznanje dobrog početka, i obveza za dalje. Toj je obvezi Katedra odgovorila primjereno te danas nikome više nije upitno da je projekt Međunarodna likovna kolonija Grobnik svojevrsni ogledni primjerak kulturne proizvodnje.

***

Grobnička Kolonija je nastala na čvrstim temeljima koje je grobnička Katedra gradila od samih početaka:

- osnivajući likovnu skupinu 14. studenoga 1993. godine, na završnici prve „Grobničke jeseni“. Nakon toga su svi značajniji programi obuhvaćali likovne događaje. Primjerice:

- u veljači 1994. godine je riječka „Filodrammatica“ za javnost otvorena upravo izložbom likovnih radova članova Likovne skupine te kulturno-zabavnim programom Katedre ČSG. - programom „Opatiji na dar“ - izložbom u prizemlju te kulturno-zabavnim programom na katu hotela „Admiral“ u Opatiji pod nazivom „Primorje kod bracolet“, Katedra ČSG je obilježila 150 godina opatijskog turizma. Taj je događaj od posebnog značenja jer je u to ratno vrijeme ovaj Katedrin program bio jedini takav kulturno-zabavni program u Opatiji. - među najznačajnijim likovnim događajima 1996. godine na području Primorsko-goranske županije je i prva izložba u Muzeju Grada Rijeke, nakon preuređenja nekadašnjeg Muzeja revolucije i njegova preimenovanja. Izložba, koju je otvorio dr.sc. Ervin Dubrović, bila je upravo izložba likovnih radova prikupljenih u svibnju 1996. godine za rada prvog saziva umjetnika u okviru grobničke Likovne kolonije.

- dr. sc. Ervin Dubrović je vodio stručni nadzor nad provedbom rada opatijske Likovne kolonije, koju smo krajem srpnja 1996. pokrenuli u okviru Pastoralnoga kruga Alojzije Stepinac na Voloskom. Naime, na zamolbu župnika Josipa Šimca (Župa sv. Ane na Voloskom), da po uzoru na grobničku Koloniju pomognemo stvaranju nove Zbirke suvremene likovne umjetnosti i u Opatiji, 1996. godine smo pokrenuli „Vološćanske likovne susrete“, te krajem srpnja 1996. i 1997. organizirali i proveli rad dvaju saziva umjetnika.

do početka drugog tisućljeća, u suradnji s Hrvatskim društvom likovnih umjetnika u Rijeci, likovne radionice za djecu i odrasle vode članovi Katedrine Likovne skupine - likovni umjetnici i pedagozi Marijan Blažina, Melita Sorola Staničić i Predrag Todorović. Usporedno Katedra pokreće rad prve dječje Likovne kolonije u Hrvatskoj - Dječje likovne kolonija Cernik.

Za petu obljetnicu Katedre ČSG je 5. listopada 1997. godine u HNK „Ivana pl. Zajca“ u Rijeci održana svečana sjednica, u nazočnosti visokih gostiju: predsjednice Županijskoga doma Hrvatskoga državnoga sabor dr. Katice Ivanišević, pomoćnika Ministra kulture RH profesora Ivana Šarića, ministra prometa i veza RH Željka Lužavca, pročelnika za društvene djelatnosti Županije Primorskogoranske dr. Milivoja Dujmovića doc., načelnika Općine Čavle Željka Lambaše, načelnika Općine Jelenje Ivošlava Bana, crkvenih velikodostojnika, predsjednika Vijeća općina Čavle i Jelenje, vijećnika i članova poglavarstava, te mnogih drugih uglednika... Ovaj je događaj značajan zbog toga što je istoga dana predstavljena „jezgra“ buduće grobničke zbirke suvremene likovne umjetnosti - do tada stvorena umjetnička djela u okviru MLKG te na tim temeljima dogovorena obnova dijela grobničkog Kaštela u do danas jednu od najljepših galerija u PGŽ – Galeriju suvremene umjetnosti Grobnik.

- Obilježavanje 10. obljetnice grobničke Katedre je 2002. godine započelo 12. tavnja izložbom nizozemske slikarice Hetty van der Linden, koju je otvorila Veleposlanica Kraljevine Nizozemske u Hrvatskoj Ida van Veldhuizen-Rothenbücher. Katedra se uz svoju desetogodišnjicu uključuje i u obilježavanje 30 godišnjice Čakavskoga sabora s

predstavljanjem grobničke Zbirke suvremene likovne umjetnosti u centru Pule - u Galeriji „Cvajner“ i Galeriji Grada Pule.

Potom je 31. kolovoza predstavljena „Knjiga brašćine Sv Marije Tapačke u Grobniku“, dr-a sc. Irvina Lukežića, a 28. rujna je, u nazočnosti brojnih uglednika, po drugi put svečana sjednica grobničke Katedre održana u HNK „Ivana pl. Zajca“ u Rijeci.

Kada je 1998. godine treći saziv umjetnika iz Slovenije, Italije, Austrije, Francuske i Hrvatske završio s radom u Gradu Grobniku, već se naziralo stvaranje nove hrvatske zbirke - Zbirke suvremene likovne umjetnosti Grobnik.

KULTURNA PROIZVODNJA GROBNIČKE KATEDRE U OKVIRU HRVATSKIH KREATIVNIH I KULTURNIH INDUSTRIJA

Danas je Katedra ČS Grobnišćine priznati subjekt u okviru hrvatskih kreativnih i kulturnih industrija, odnosno potvrđeni proizvođač novih kulturnih proizvoda u milijunskim vrijednostima. Sve je to vidljivo već i samo površnim nabrojanjem nekoliko najznačajnijih novih kulturnih sadržaja Kaštela Grobnik i drugih proizvoda nastalih Katedrinom kulturnom proizvodnjom:

1. stvorena nova hrvatska zbirka suvremene likovne umjetnosti, odnosno novi muzej – Muzej suvremene likovne umjetnosti Grobnik, s fundusom u vrijednosti od 2 242 300 kuna na dan 31. 12. 2015.
2. jedina u ovome dijelu svijeta artoteka – Artoteka Grobnik, koja od 31.12.2015. nudi na posudbu umjetnička djela u vrijednosti od 954 000 kuna
3. tiskano preko 150 naklada raznih knjiga, kataloga, video-uradaka i audio-uradaka te drugih tiskovina u vrijednosti od preko 2 i pol milijuna kuna
4. Stvoreno 260 novih uglazbljenih čakavskih pjesama s 13 festivalskih večeri Festivala „Grobnička skala“, u vrijednosti od preko 2 milijuna kuna
5. itd...

Prethodni pokazatelji najbolje potvrđuju isplativost Katedrine kulturne proizvodnje. Stoga nije začudno da je na temelju provedenih istraživanja Hrvatskog klastera konkurentnosti KKI i HUP-a započeta suradnja Katedre i Hrvatske udruge poslodavaca (HUP). Već su urodili plodom prvi razgovori o budućoj suradnji na afirmiranju i unapređenju kreativnih i kulturnih industrija, obavljani u rujnu 2015.

HUP je upozorio na značenje kreativnih i kulturnih industrija kao gospodarskih grana kao kreativnih pokretača cjelokupnog društvenog razvoja, s naglaskom na „perspektivne izvozne gospodarske grane naše zemlje.“ Katedrina kulturna i kreativna proizvodnja nudi nove kulturne proizvode. Među inima se izdvajaju projekti/kulturni proizvodi značajni za hrvatski turizam, među kojima oni koji uz epitet izvozni, mogu nositi i onaj za svaki turizam itekako značajan: izvorni. Stoga raduje činjenica da upravo HUP naglašava potrebu konkretnih promicanja kvalitetne kulturne proizvodnje u okviru hrvatskih kulturnih i kreativnih industrija. To je za grobničku Katedru posebice značajno u godini kada Međunarodna likovna kolonija Grobnik obilježava 20. rođendan kao potvrđen subjekt u okviru hrvatskih kulturnih i kreativnih industrija, budući da su upravo u okviru MLKG

u protekla dva desetljeća stvorene višestruko veće vrijednosti u odnosu na uložena sredstva. Dakako, isplativost sufinanciranja Katedrinih projekata i programa u svim segmentima iz godine u godinu potkrepljuju i konkretni financijski pokazatelji. Primjerice, u dijelu nakladništva, rekapitulacije kulturne proizvodnje jednog od temeljnih projekata Katedrinih programskih djelatnosti – Grobničkoga zbornika prikazuju korisnost i isplativost kreativnih i kulturnih industrija jer Katedra je samo knjiga „Grobničkoga

zbonika“ do danas besplatno ustupila/ darovala (općinama, gradovima, Županiji, školama, udrugama itd.) ili prodala ukupno 22300 primjeraka u vrijednosti 2.590.000 kuna.

O značajnim je likovnim događajima u Kaštelu Grobnik tijekom protekla dva desetljeća u medijima je više puta progovarao dr. sc. Berislav Valušek, stalni stručni savjetnik svih Katedrinih likovnih djelatnosti od 1997. godine do danas. Profesor Valušek je prvi prepoznao kulturnu proizvodnju grobničke Katedre i stvaranje novoga hrvatskog muzeja – Muzeja suvremene likovne umjetnosti Grobnik te najavio pokretanje Artoteke Grobnik. Stoga je uvod u zaključak „grobničke likovne priče“ njegova izjava objavljena u riječkom „Novom listu“ 25. kolovoza 2014.:

„U Gradu Grobniku pod okriljem Katedre Čakavskog sabora Grobnišćine već osamnaestu godinu djeluje Međunarodna likovna kolonija Grobnik, kao prva novoosnovana likovna kolonija u samostalnoj Hrvatskoj i, koliko je poznato, jedina u svijetu iz koje je izrastao Muzej suvremene umjetnosti. Iako formalno ne nosi taj naziv, djelovanjem MLKG stvorena je respektablina Zbirka suvremene likovne umjetnosti s djelima autora iz Hrvatske, Slovenije, Italije, Bosne i Hercegovine, Mađarske, Austrije, Njemačke, Francuske, Švicarske, Španjolske, Nizozemske, Poljske, Makedonije, Meksika, Brazila, Argentine, Kine, Japana, Kine i Čilea.

Zahvaljujući dugogodišnjoj međunarodnoj suradnji, osim što je u grobničkom Kaštelu proteklih je godina realiziran niz izložbi inozemnih autora, uspješno je provedeno i više zajedničkih projekata s inozemnim suradnicima, posebice iz Njemačke i Italije. U suradnji s partnerima iz Njemačke – umjetničkom udrugom »Syrlin« iz Stuttgarta grobnička je Zbirka suvremene likovne umjetnosti uspješno predstavljena izvan hrvatskih granica“.

Izuzetan značaj Međunarodne likovne kolonije Grobnik možemo prepoznati na nekoliko razina.

„Prva je ona lokalna, mislim i najvažnija, nastavio je pojašnjavaati prof. Valušek, „s nekoliko gledišta s kojih se može promotriti. Recimo stvaranje, pa nakon toga i educiranje likovne publike na Grobnišćini, koja je prije – ako je postojala – svoje potrebe za likovnim mogla zadovoljavati jedino u Rijeci kao najbližem kulturnom središtu. Zatim, neposredni susreti lokalnih umjetnika i publike s našim i stranim likovnim umjetnicima koji su stvarali i boravili na Grobniku tijekom rada kolonija, pa poticanje i rast likovnog amaterizma, jer Grobnik ima brojne »vikend slikare« i slikarice koji su mogli puno toga naučiti družeći se s umjetnicima na kolonijama. Budući da predajem na Akademiji primijenjenih umjetnosti u Rijeci znam da dosta studenata dolazi s navedenog područja. Koliko je kolonija u tome pomogla ne znam, ali nije odmogla, jer u sklopu Katedre Čakavskoga sabora Grobnišćine, organizatora svih manifestacija o kojima govorimo, diplomirani studenti Akademije već su pronašli svoje mjesto. Nadalje, Kolonija je zamašnjak kojim su ostvareni svi drugi rezultati – izložbe, izložbeni prostori (galerija), zbirka, depoi, u budućnosti muzej – čime su stvorene nove vrijednosti koje imaju i svoj materijalni ekvivalent“.

Posebno je značajna rečenica prof. Valušeka: „Rijetki su gradovi i općine koji su svoj novi identitet odlučili graditi na suvremenoj umjetnosti. Uglavnom je riječ o povijesti, dok je Općina Čavle u jednom izvanrednom starom spomeniku kulture kakav je grobnički Kaštel, uspjela spojiti povijest i suvremenost na najbolji mogući način“.

Djelovanjem grobničke Kolonije od 1996. godine do danas je stvoreno preko 450 djela suvremene likovne umjetnosti domaćih i inozemnih autora. Na pitanje novinara o tome može li se govoriti o novom hrvatskom muzeju – Muzeju SLU Grobnik, prof. Valušek odgovara:

„Naravno, to je već sada muzej, ali bez dijela infrastrukture kao što je primjerice

zaposleni kustos, stalni postav, adekvatni depoi i tome slično. No, koliko hrvatskih umjetničkih muzeja, osim onih najvećih, zadovoljava sve propisane kriterije? „ Tako govori prof. Valušek - Stvaranje muzeja je proces, a Općina Čavle i Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine, koji zajedno rade na tome, na dobrom su putu“.

Na temeljima ove rečenice grobnička Katedra podiže novi smjerokaz – osiguravanje adekvatnog doma za Muzej suvremene likovne umjetnosti Grobnik, ponajprije depoa za umjetnine.

„Na koji način bi po vašem mišljenju djelatnost Međunarodne grobničke kolonije trebalo dalje razvijati - prema riječima voditeljice Vlaste Juretić pripremaju se dva velika nova projekta: osnivanje Parka skulptura uz grobnički Kaštel i prve Artoteke u ovome dijelu Europe koja bi se bavila iznajmljivanjem umjetničkih radova?“ Na ovo je novinarsko pitanje o novostvorenoj pokretnoj kulturnoj baštini Grobnišćine povjesničar umjetnosti dr.sc. Berislav Valušek 2014. godine odgovorio: „Ne znam hoće li to biti baš park, ali nešto na tom tragu bi moglo biti, jer već danas oko Kaštela možemo primijetiti trajno postavljena djela Kamenara, Diminića, Pavletića i drugih kipara. Sve to nastaje, rađa se iz saziva kolonije, kao i artoteka.

Artoteke su ekskluzivno nastale u Nizozemskoj u 70-im i 80-im godinama prošlog stoljeća, u vrijeme kada je bogata socijalna država kakva je Nizozemska bila, redovito, na godišnjoj razini, otkupljivala od svojih umjetnika njihova djela. S vremenom je količina umjetnina u vlasništvu države ili gradova narasla do te mjere da su za njihovo deponiranje bili potrebni hangari. Tako su nastale artoteke, posudionice umjetničkih djela – slika, kipova, grafika i tome slično. Umjetnine su se po simboličnoj cijeni mogle iznajmiti, zatim zamijeniti i/ili otkupiti. Dio novca dobivali su autori, a dio artoteke. Svi sretni i zadovoljni. Budući da sva djela koja nastaju na kolonijama ne idu automatski u zbirku, ali ostaju u vlasništvu organizatora, ista će preko grobničke artoteke biti ponuđena zainteresiranima. Time će svi ljubitelji umjetnosti moći za relativno male iznose opremiti svoje stanove ili poslovne prostore, pa ako nakon nekoliko mjeseci sliku gledanjem i kontemplacijom »iscrpe«, mogu je zamijeniti, a ako im se sviđa moći će je po prihvatljivoj cijeni i u ratama otkupiti. A sve se to razvilo iz jedne, u početku bezazlene i nepretenciozne kolonije“.

Tako je, između ostaloga, govorio dr.sc. Berislav Valušek 2014. godine. Samo dvije godine kasnije Artoteka Grobnik je spremna za pokretanje a u tijeku je provedba do sada najzahtjevnijeg projekta grobničke Katedre – parka/šetnice skulptura „Zakon devet gradova“

Prva artoteka u ovome dijelu Europe - Artoteka Grobnik, osim mogućnosti kupnje umjetničkog djela s plaćanjem u obrocima, nudi mogućnost – iznajmljivanje umjetničkih djela, za sada jedinstvenu na našim prostorima. Umjetnička djela mogu posuđivati korisnici iz Hrvatske i inozemstva (EU). Djela se mogu dati na korištenje s rokovima od 10 – 60 dana. Nakon roka od 60 dana korisnik djelo vraća u Artoteku, ili ga otkupljuje. U slučaju kupnje djela koje koristi, do tada uplaćen iznos za posudbu djela uračunava se u cijenu.

Naknade za posudbu umjetničkih djela se obračunavaju po danu:

- prvih 15 dana – 0,5% od vrijednosti djela
- od 16-og do 30-og dana 0,3% od vrijednosti djela
- od 30-og do 60-og dana 0,2% od vrijednosti djela

DANI EUROPSKE KULTURE U HRVATSKOJ 2016.

„BAŠTINA I ZAJEDNICE“ – ZAJEDNIČKI NAZIV ZA SVE DRŽAVE EU

Jedan od projekata koje je Ministarstvo kulture RH uvrstilo u ovogodišnju manifestaciju „Dani europske baštine u Hrvatskoj“ je i novi koncept izložaba pod nazivom

„priziv“ kao grobnički recept za provedbe izložaba na drukčiji - isplativiji način. U trećoj izložbi su po ovome konceptu prvi put sudjelovali umjetnici izvan Hrvatske. Prethodne dvije izložbe provelo 18 hrvatskih umjetnika (2x9).

Do sada je po novom – grobničkom konceptu izložaba, u grobničkoj Galeriji suvremene umjetnosti u samo tri izložbe provedene čak 46 izložaba. Ove činjenice su razlogom da je ovaj grobnički koncept izložaba prozvan svjetskim raritetom.

Nije slučajno što je upravo Međunarodna likovna kolonija Grobnik iznjedrila ovakvu izložbu i još jednu inovaciju kao svjetski raritet jer jedinstvenosti u Katedrinim programima ne nedostaje; sažetak iznijetih podataka potvrđuje da je Međunarodna likovna kolonija Grobnik:

1. jedina umjetnička kolonija čijim je radom stvorena i utvrđena nova hrvatska zbirka suvremene likovne umjetnosti (Zbirka **SUG** 2002.)

2. jedina hrvatska likovna kolonija koja je pozvana u inozemstvo predstaviti se jednomjesečnom

izložbom likovnih radova nastalih za rada dotadašnjih saziva umjetnika (2008.)

3. jedina umjetnička kolonija u svijetu čijim je radom stvoren jedan novi muzej (Muzej suvremene likovne umjetnosti Grobnik)

4. jedina likovna kolonija pozvana da u inozemstvu predstavi novi hrvatski muzej što je stvoren njezinim radom (2010.)

5. jedina umjetnička Kolonija čijim je radom pokrenuta prva artoteka u Hrvatskoj - Artoteka Grobnik

Kao svojevrsni vlasnik inovativnih kulturnih proizvoda, Katedra ČS Grobnišćine poziva sve mlade ljude koji se žele uključiti u Katedrin projekt Mogućnosti samozapošljavanja u okviru kuturne proizvodnje. Dobrodošli su mladi obrazovani ljudi - voditelji posebnih Katedrinih programa.

Samozapošljavanje u okviru kulturne proizvodnje je također inovativan projekt jer Katedra je njegov pokretač, a trajanje će mu i način provođenja aktivnosti u budućnosti određivati sposobni pojedinci.

IMOVNIK MLKG „GROBNIČKA DOTA“

Budući da je temeljni materijal ovogodišnjeg Kviza znanja obuhvatio značajni dio obilježavanja 20 godina Međunarodne likovne kolonije Grobnik, osvrenimo se i na još jedan neuobičajeni projekt – Imovnikom MLKG „Grobnička dota“.

Poznato je već da je Muzej suvremene likovne umjetnosti Grobnik nastao isključivo darivanjem novonastalih umjetničkih djela, a dopunjava se novim radovima sa svakoga novog saziva suvremenih umjetnika iz Hrvatske i drugih zemalja u okviru Međunarodne likovne kolonije Grobnik. Stoga je Katedra Čakavskoga sabora za Grobnišćinu utvrdila imovnik MLKG pod nazivom „Grobnička dota“. Tim se činom prastarom značenju riječi dota (darovi, ukupni prinosi) pridaje suvremenost uz istodobno čuvanje njegova izvornoga oblika i značenja.

U skladu s temom obilježavanja Međunarodnog dana muzeja u Hrvatskoj 2014. pod nazivom „Muzejske zbirke povezuju“, Katedri je riječ dota bila poveznicom za isticanje filološke, ali i povijesno-kulturološke međusobne povezanosti koju posvjedočuju i čuvaju muzejske zbirke u Hrvatskoj. Ovogodišnja je tema usredotočena na devetstoljetnu povezanost Grobnika i Novog Vinodolskog.

Katedrin se dugogodišnji suradnik, pravni povjesničar dr.sc. Željko Bartulović, potrudio izdvojiti navode iz knjige Vladimira Mažuranića „Prinosi za hrvatski pravno – povijesni rječnik“ iz 1908., iz kojih je vidljivo značenje riječi dota i dotanje u srednjovjekovnom Vinodolu (te u frankopanskoj Lici ali i u Dalmaciji):

»Zveliceni nasi prvi jesu odlucili i dotali crikav ste. Marije u Crikvenici« (tekst Nikole IV. Frankapana, pisan 1428. u Brinju);

»Jesmo dali i dotali jedno malinise, ko je bilo pusto na Svici, kadi su bili dva malina... da su je voljni naciniti fratri... ste. Jelene« (tekst iz 1444, pisan u Otočcu);

»Mi gospoja Margarita cetinska i kliska, banica bivsega dobroga spomenutja bana Pavla (Subica)... buduci (kapela) uboga... tako mi dotasmo recenu kapelu« (tekst iz 1466. pisan u Klisu).

Nadalje, u pozadini filološke poveznice uz riječ dota otkrivaju se značajne privatnoobiteljske i povijesno-kulturološke veze između Grobnika i Vinodola. Primjerice Vladimir Mažuranić, otac Ivane Brlić-Mažuranić (književnice i prve hrvatske akademkinje) sin je hrvatskog bana i pjesnika Ivana Mažuranića i Aleksandre, sestre pjesnika i dramatičara Dimitrije Demetra, autora ranoromantičke poeme Grobničko polje. Spjev je nastao 1842. godine u povodu 600. obljetnice bitke na Grobničkom polju, na kojem su Hrvati porazili zadnje čete Tatara. Iako Demetrov literarni prvijenac, djelo je jedno je od najpoznatijih njegovih ostvarenja. Iz toga su spjeva ovi stihovi o Grobničkom polju: »Tu nek Hrvat uči koja mu je ciena ...«. Sam Demetrov spjev anticipira najznačajnije djelo toga književnog razdoblja, spjev Smrt Smail-Age Čengića Ivana Mažuranića iz 1846.

Budući da je 2014. godina ujedno bila i 200-ta godina rođenja hrvatskog bana Ivana Mažuranića, u programu su obilježavanja svjetskoga Dana muzeja u grobničkom Kaštelu sudjelovali i članovi Katedre Čakavskoga sabora „Novljansko kolo“ iz Novog Vinodolskog. Svojevrsni je to pečat na 9 stoljeća povezanosti Grobnika i Novog Vinodolskog.

CRTICE IZ GROBNIČKE POVIJESTI

Grobniščina, kao društveno-povijesna zajednica svoje korijene ima u društvenoj organizaciji starih Liburna, prvih stanovnika ovoga područja. Od njih naslijeđuje gradinski tip naselja - Grad Grobnik i mnoge elemente njihove kulture koje su kasnije prihvatili hrvatski kolonizatori: graditeljstvo, zanatstvo, poljoprivredni alat i slično. Nalazište antičkoga nakita na lokalitetu zvanom „Grobišće“ u blizini grobničkoga Grada, čiji nalazi upućuju na razdoblje između četvrtoga i prvoga stoljeća prije Krista, svjedoči o ranijoj naseljenosti područja.

Sam je GRAD vjerojatno bio naseljen Japodima, starim ilirskim plemenom koje je u ovim krajevima živjelo nekoliko stoljeća prije Krista.

Jedan je od najznačajnijih ostataka rimske kulture na Grobniščini bez dvojbe granični zid „limes“. Liburnijski se limes učvršćuje u IV. stoljeću, na potezu od Rijeke do Prezida, da bi se Carstvo u doba seobe naroda obranilo od nasrtaja divljih hordi. Ključna točka tog obrambenoga pojasa, koji je sezao do današnje Vrhnike, bila je Trsatca. Limes je jednim dijelom očuvan, od mjesta Lopača do položaja sjeveroistočno od brežuljka Kilavca, kojega ostavlja s lijeve strane. Jedan se dio zida pojavljuje u Lukežima na lokalitetu Vodičajna, te se može rekonstruirati linija njegova tijeka: Gorica-Jelenje-Burinje-Ograda-Čelo-Jelenska Rebar-Gradišće-Laz-Kuk-Kuba-Mlake-Kalica). Po iscrpnom i detaljnom opisu prof. dr. Radmile Matejčić, ovo je zid-zatvarač prometnica koje su išle od Gorskoga kotara preko Grobničkoga polja prema moru.

Drugi se krak zida pojavljuje iznad izvora Rječine, na lokalitetu Presika, te nastavlja linijom Veli Breg-Brgudac-Lipovac-Podlipovac-Za Presiku-Vranjeno-Pred Presikom-Ravno-Pobojišće--Fičinovo-Bujišće-Pišćine-Mlaka-Dolčići-Ravan-Padeži-Šiblje-Šćulac-Lovrenjak. Zanimljiva su vjerovanja vezana za Limes, pa je tako i ono da su Limes sagradili Kain i Abel kada su se posvadili oko podjele zemlje...

U 10. je stoljeću Hrvatska dosizala do Labina pa se je tako i Grobniščina bila unutar hrvatske državine -Kneževine Primorska Hrvatska.

***

Nakon Kolomanove smrti 1116. godine Devinci su osvojili područje Hrvatske od Plomina do Rječine, čime je granica između hrvatsko-ugarske državne zajednice i Njemačke pomaknuta na Rječinu i Grobnišćina je time postala pogranično područje. Zajedno s ostalim gradovima u sklopu Vinodolske knežije 1225. godine Grad Grobnik, postaje vlasništvo krčkih knezova koji kasnije dobivaju ime Frankapani. Uz kmetove su na tom području i posebne oružane skupine vojnika-graničara-permana. Vinodolska se knežija protezala od Vinodola do Rječine i Frankapani su na tome području počeli graditi kaštele. Njihova je funkcija bila stanovanje vlastelina i njegovih upravnika i obrana od neprijateljskih nasrtaja. Narodna predaja govori o postojanju Grada Grobnika u vrijeme kada su Hrvati potukli Tatare na Grobničkome polju (1242.), koji su već 1241. godine, u doba hrvatsko-ugarskoga kralja Bele IV. nahrupili s istoka. Za sada jedini materijalni dokaz boja je mač, izrađen u to vrijeme na sjeveru Europe, a pronađen 1936. godine na Grobničkom polju, pored dvorca Mayer.

U starim zapisima iz 1260. godine stoji podatak da «rijeka Rječina izvire ispod grobničkoga brda». Međutim, prvi zapis o Grobniku kao gradu je onaj u Vinodolskom zakonu

Grobnik je u okviru srednjovjekovnog Vinodola bio dijelom Kneževine Primorska Hrvatska te svoju povijest piše zajedno s ostalim gradovima srednjovjekovnog Vinodola. Godine 1225. prelazi u ruke Krčkih knezova (od 15. stoljeća Frankapani), a prvi se put u zapisima spominje u „Vinodolskom zakonu“, kao jedan od 9 vinodolskih gradova iz kojeg su tri predstavnika pozvana da s predstavnicima ostalih 8 utvrda stvore zajednički zakon. Okupivši tako ukupno 27 njih, Krčki knez Leonard ih 1280. godine zadužuje da, svatko na svojem području, skupljaju prastare običaje i „zakone“, za koje znaju ili su za njih čuli od svojih predaka, te zajednički stvore zajednički Zakon ondašnjih 9 vinodolskih općina. U sljedećim su godinama marljivo popisivali i sve prastare „zakone“ skupili u jedan te ga napisali u 9 primjeraka, odnosno za svaku od 9 vinodolskih općina po jedan primjerak njihovog zajedničkog Zakona. Stoga je Zakon srednjovjekovnog Vinodola 1288. godine proglašen u Novom gradu, odnosno današnjem Novom Vinodolskom upravo tako - kao zajednički zakon svih 9 općina srednjovjekovnog područja Vinodol, uključujući i najzapadniji vinodolski grad - Grobnik.

Grobnik 1550. godine naslijeđuje zadnja od loze Frankapana, Katarina, žena Nikole Zrinskoga. Nakon Katarinine smrti, 1562. godine, ga naslijeđuju njezini sinovi Juraj, Krsto i Nikola Zrinski. Za vrijeme njihove vladavine Grobnik je čuvao poseban porkulab ili kaštelan.

Nakon Stjepanove smrti izručenje Grobnika tražio je Kralj Rudolf II. 1571. godinu možemo povezati s krajem 20. stoljeća i godinom 1995. i obnovom zvonika na crkvi Sv Filipa i Jakova u Gradu Grobniku, te tom prigodom otkrivenoga glagoljskoga natpisa na zvoniku, u koji je 1571. godine ugrađen natpis: „Va vrime kneza Štefana Frankapana, Jurja Zrinskoga i njegove braće koji zajedno sudovahu“..

Nova provala Turaka sve do Grobnika se spominje 1600. godine, za vrijeme uprave Ludovika Čikulina. Ludovik Čikulin 1599. godine dobiva nalog od Jurja Zrinskoga da izgradi dvorac za gospodarstvo (podvorac, marof) ispod brda Čudnić na Grobničkom polju - Mayer, koji je dovršen 1692. godine.

Godina prvoga poznatog urbara za Grad Grobnik i njegov kotar je 1605. godina (kmetovi su plaćali Gradu dohodak od 1000 forinti na godinu, a osim toga, dio žita, vina, ovaca i druge stoke)

Zadnji od braće Zrinski, Juraj, kojega nasljeđuju sinovi Nikola i Petar, umire 1626. godine, a 1641. godine podjelom imanja Grad Grobnik dobiva Petar Zrinski koji određuje da se u gradu imaju voditi sudbene knjige. On je 1665. godine postao ban, te je upravu primorskih dobara prepustio ženi, banici Katarini. Iste je godine mjesto zadesio požar, nakon kojega su uslijedile godine obnove a mnogi objekti nikada nisu dovedeni u prvobitno stanje.

Banica Katarina Zrinski 1668. godine izdaje naredbu o održavanju Grada (Kaštela) i mjesta oko njega, a spominju se i dvije grobničke cisterne. Nakon neuspjele urote 1671. godine, u Wiener Neustadtu su pogubljeni Petar Zrinski i njegov šurjak Krsto Frankapan, a njihova su imanja zaplijenili kraljevski komisari. No sam su Grad malo prije toga opljačkali karlovački časnici i vojnici, tako da je u njemu nađeno tek nešto vina, dva velika i tri manja topa, 38 brodskih topova, puške i njemačka koplja. Pljačkaši su odnijeli svo pukućstvo i tri slike. Neki su od tih predmeta naknadno vraćeni. Za Grad se kaže da je zidan i izvana obzidan, da ima 5 soba, a da je ruševan. Spominje se i kapelica u prizemlju jugozapadne kule-Sveta Jelena. Udovica Adama Zrinskoga, koji je do tada uživao polovicu grobničkoga imanja, se 1692. godine odriče svih prava u korist austrijske komore, u čijoj je vlasti Grad Grobnik ostao sve do 1725. godine, kada ga kralj Karlo III. daruje španjolskim grofovima Perlas.

Iz Rimskoga su vremena 1829. godine, na već spomenutom lokalitetu Grobišće, pronađeni ulomci oružja, zemljanih lonaca, suznih bočica, koje je tadašnji upravitelj Grada Ante Vincenz dao nekim Mađarima, uz zbirku mletačkoga novca. Pola stoljeća kasnije arheolog Šime Ljubić je južno od Grada Grobnika pronašao pretpovijesne ispremešane rukotvorine bez ikakova osobita obilježja ali i rimske brončane posude, stakla i slične predmete, koji dokazuju naselje kao kontinuitet i ukazuju na narodnu i rimsku kulturu. Tada su popisani predmeti uglavnom rimski: zapinjače ili fibule 18 komada, zatim lonci, tave i pokrovi 11 komada. Zapisano je još 19 komada raznih predmeta kao što su igle, prstenje, puceta, narukvice, zrna od jantara...i sve je to pohranjeno u Arheološkome muzeju u Zagrebu.

GRAD OZALJ - PARTNER KATEDRE ČSG U PROJEKTU „DAROVANI“ ZA 2016. GODINU

Gospoštija Grobnik postaje samostalna ekonomsko-gospodarska jedinica u sastavu feudalnih gospoštija Vinodola u ranome srednjemu vijeku. Istovremeno, pomicanjem hrvatske granice prema njemačkim zemljama na Rječinu, raste i njezin vojno-politički značaj kao ključnoga graničnoga uporišta. Tako je uvjetovana pojava grobničkih permana, graničarskih vojničkih odreda do četrnaestoga stoljeća.

Grad Grobnik je smješten na brežuljku i strateški vrlo povoljnome položaju. Dominira Grobničkim poljem i prilaznim putovima. Posebno u razdoblju od petnaestog do devetnaestog stoljeća Grad Grobnik je bogata kulturna jezgra Grobnišćine. U to je vrijeme njegov značaj kao kulturnoga, religioznoga, političkog i gospodarskoga središta najveći i značajno je ishodište brojnih socijalno-ekonomskih i kulturnih pojava: glagoljaštva, kao integralnoga dijela kulture lokalne zajednice sve do sedamnaestoga stoljeća, latiniteta, kaptola i njegove prosvjetne funkcije i slično.

Početak devetnaestoga stoljeća Grad Grobnik, kao i drugi manji centri u okolici ima već karakter maloga lokalnoga središta, a blizina Rijeke ograničuje njegov znatniji razvoj.

Listajući povijesne stranice Grada Grobnika, nailazimo na podatak da je Krčki knez Nikola Frankapan 1416. godine založio Grad za tri godine, da 1457. godine Grobnik nasljeđuje sin Stjepan, te da su 1470. godine Turci po Grobnišćini harali, sve do Klane. Potom 1481. godine Kralj Matija Korvin izdaje ispravu Stjepanu i njegovu sinu Bernardinu

kojom im priznaje pravo na posjedovanje Grobnika. Knez Bernardin Frankopan, tijekom života i Modruški i Ozaljski i Grobnički, sve do svoje smrti 1529. godine držao je Grad Grobnik i često u njemu boravio. Tako je upravo u Gradu Grobniku 1507. godine pisao pismo kardinalu Hipolitu Esteu.

Na tim i drugim tragovima Kneza Bernardina Frakopana grobnička Katedra je za partnera u projektu „Darovani“ za 2016. godinu odabrala Grad Ozalj. Stoga u nastavku prelistavamo stare zapise u kojima su svjedočanstva zajedničke povijesti gradova Grobnik i Ozalj: „Bernardinu i njegovu ocu Stjepanu potvrdi kralj Matija dne 29. veljače 1481. s nova sva njihova vladanja, medju ovimi: grad Trsat i varoš Modruš, gradove Vitunj, Blaški, Klipac, Hreljin, Bakar, Bakarac, Grobnik, Vinodol, Drivenik, Ozalj, Ribnik, Dubovac i Zvečaj“, čitamo u starim zapisima Grada Ozlja“.

Nakon Bernardinove smrti, 1530. godine, Grad Grobnik naslijeđuje njegov unuk Stjepan ali upravu nad njim kralj Ferdinand povjerava Gašparu Waldesteinu. Opasnost za Grobnišćinu su Turci ponovno 1532. godine, a 1536. godine Stjepan dobiva svoju djedovinu na upravu.

Preskačemo stotinjak godina i zaustavljamo se na podatku: „Deset godinah bijaše s komorom zajedno suvlastnik Ozlja grada posljednji Zrinski Adam, kr. meštar konjušnikah, veliki župan saladske i šumske županije, kapetan medjumurski i legradski itd. koj kao zapovjednik jedne regimente, u boju s Turci kod Slankamena g. 1691. pade“.

Odmah po smrti Adama Zrinskoga podigoše se odvjetnici obitelji Zrinski, a medju njimi g. 1700. grof Adam Baćan, ban hrvatski, kao potomak Dore Zrinski, kćeri Nikole Sigetskoga i Julijane Rakocijeve kćeri Franje i Jelene Zrinske, udane kasnije za grofa Franja Aspremonta, tražeći oba ona imanja koja Zrinski dobiše po Katarini Frankapanki sestri Stjepanovoj. Ali pravda izostaje te Ozalj grad ostane pod neposrednom upravom Kraljevske komore, koja ga oko 1710. g. prodaje grofu Rajmundu de Villana Perlasu, „od koje porodice kupiše ga grofovi Baćani, koji ga i sada zajedno s Brodom i Grobnikom drže“.

Budući da grobnička Katedra već nekoliko godina popisuje do sada neistraženu povjesnu građu Vlastelinstva Grobnik, pohranjenu u Državnom arhivu u Zagrebu u 103 kutije, za očekivati da će biti otkrivene mnoge još nepoznate povijesne činjenice kao poveznice Grobnika i Ozlja. To potvrđuju do sada popisani dokumenti, među kojima je niz podataka zanimljivih za istraživače-povjesničare. Primjerice, niz pisama kapetana Verneda gdje se spominje Ozalj: od 21.2.1735. o prodaji vina i kukuruza, od 8.3.1737. grofu Perlasu o uhićeniku Kosovcu, o neimenovanoj uhićenici u Ozlju koja prihvaća uvjete za oslobođenje, od 12.6.1737. o trošku odjeće i oružja za 10 ljudi (zatraženo od kraljevstva) te od 31.3.1737. pismo kapetana Verneda grofu Perlasu da **odlazi** u Ozalj na ispit iz računovodstva. Potom naredba od 8.08.1748. kojim se štiti i zabranjuje ispaša blaga na području Grobnika „u šumama Trsata i Bakra“, izdana u Grobniku (Potpis: Franco Gerlaš, Markiz Ozaljski) itd.

Već se iz ovog malog dijela popisane povijesne građe pohranjene u Državnom arhivu naziru zanimljivi podatci iz vremena zajedničke višestoljetne povijesti Ozlja i Grobnika.

***

Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine ima razvijenu suradnju s drugim katedrama u okviru Čakavskoga sabora sa sjedištem u Žminju. Između ostaloga, vrlo je značajna suradnja sa za sada jedinom katedrom u inozemstvu – Katedrom Čakavskoga sabora Šopron. Tijekom niza susreta i sudjelovanja Gradišćanskih Hrvata iz Mađarske u Katedrinim projektima, nailazimo na zanimljive podatke o „Ugarskim Hrvatima - čakavcima“.

Svoje dojmove o Ugarskim Hrvatima Ivan Kukuljević Sakcinski (1816.-1889.) prvi je put napisao u Beču 22. lipnja 1842. godine u pismu Stanku Vrazu (1810.-1851.) koje je i

tiskom objelodanjeno u Danici ilirskoj br. 27, tečaj VIII., (u subotu 2. srpnja 1842., str. 107-108). Tako u pismu, uz ostalo, čitamo: "...čakavski jezik ovih Harvatah, njihov stas, njihova nošnja, isto ime vodeni Harvati (Wasserkroaten) utvrdjava me u toj misli: jerbo zašto da se oni ljudi, koji stanuju po najljepših ravnica, daleko od svake velike vode, vodeni ljudi nazivaju? Vjerojatnije će biti, da su oni od vodenih primorskih naših stranah ovamo došli, i da im je zato od susednih Njemacah ime Wasserkroaten podato, što ista narodna tradicija naših Primoracah svedoči: jer se dobro sjećam, da sam nedavno u Grobniku pripovjedati čuo, kako su po bitki mongolskoj žitelji od sela Podčudnića iz domovine svoje izišli, i u Ugarskoj naselili se; isto ime sela, koje su ondě utemeljili, bi mi rečeno, nu po nesreći zaboravih. ga."

***

Slijedeći dalje dostupne povijesne podatke vidimo da je kraljica 1766. godine odobrila prodaju gradova Grobnika i Ozlja Teodoru Baćanu u čijem su vlasništvu do 1872. godine, kada ih njihovi vlasnici prodaju kneginji Viktoriji Thurn-Taxis. Još 1924. godine posjede drži Albert Thurn-Taxis ali uskoro prestaje zajednička povijest Grobnika i Ozlja jer Ozalj 1928. postaje vlasništvo Drudžbe „Braća hrvatskog zmaja“, koja Grad spašava od propadanja a Grobnik postaje svojina općine. Spominje se da je jugozapadni dio Kaštela do Drugoga svjetskoga rata korišten kao škola, a 1945. godine je Kaštel dan trima obiteljima za stanovanje...

Ovo razdoblje grobničkoga Kaštela, u kojemu su sva njegova dična stoljeća u sjeni, na neki način kreće prema zalazu osamdesetih godina, ali je još uvijek daleko od pravilnoga vrednovanja kakvo takov objekt zaslužuje. Podrumske prostorije palacija 1981. godine koristi mjesna zajednica, u prizemlju je jedan stan, a u ostalim prostorijama skladište, dok je na katu, uz dio namijenjen za stanovanje smještena trafostanica i odašiljač.

Inicijativa Ivana Brdara ka vraćanju staroga sjaja grobničkome Kaštelu provodi se u djelo 1982./1983. godine, kada s radom počinje prvi Odbor za obnovu grobničkoga Kaštela. Upornošću ljudi iz toga Odbora napravljeni su mnogi vanjski radovi, obnavljane kule i polukule, zidovi te krov itd. Entuzijazam, uz pomoć brojnih sponzora zaustavlja devastiranje ovoga grobničkoga spomenika tzv «nulte kategorije».

Odbor za obilježavanje 750. obljetnice boja s Tatarima na Grobničkome polju od 32 člana osnovan je 25. rujna 1991. godine. Predsjednik Odbora bio je ing. arh. Anton Juretić, a Odbor je radio godinu dana, u pet skupina, kojih su voditelji bili: za povijesni dio akademik Lujo Margetić, za crkvenu povijest prof. dr. Josip Manjgotić, za povijesni razvoj gospodarstva prof. dr. Vinko Tadejević, za filologiju i književnost prof. dr. Iva Lukežić i za pučku tradiciju Vlasta Juretić. Skupine koje su imale program organizacije znanstvenoga rada, znanstvenih skupova i Grobničkoga zbornika, školskih programa, natjecanja i predstavljanja, osnivanja zavičajne etnološke zbirke, izvedbu potrebnih radova na Kašelu i prikupljanje eksponata, obnovu mlina u Martinovome selu, izdavanje reprinta knjiga A. T. Pavičića Izgon Mongola iz Hrvatske, te organizaciju svih kulturnih i sportskih priredbi tijekom središnje proslave.

1992. godine (14. lipnja) je u župnoj crkvi Sv. Filipa i Jakova u Gradu Grobniku, a po programu godinu dana ranije utemeljenoga Odbora prvi put izvedena „Kantata Grobniku“ Ivana pl. Zajca (Riječki oratorijski zbor, pod ravnanjem maestra Duška Prašelja i uz klavirsku pratnju profesorice Nine Kovačić), a zatim u grobničkome Kaštelu otvorena Etnološka zbirka Grobniščine i u prizemlju ugostiteljski objekt. Iste je godine Odbor uz pomoć sponzora obnovio mlin u Martinovom selu i 16. lipnja 1992. godine je pušten u rad.

Samo dan kasnije u Palači Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu počeo je s radom prvi znanstveni skup o Grobniščini, a isti je nastavljen dan kasnije, 18. lipnja 1992. godine u grobničkome Kašelu.

20. lipnja 1992. godine je u grobničkom Kašelu gostovalo Hrvatsko narodno kazalište „Ivan pl. Zajc“ iz Rijeke s dionicama Zajčeve opere „Nikola Šubić Zrinski“.

U sklopu obilježavanja završne svečanosti 750. obljetnice boja s Tatarima na Grobničkom polju 21. lipnja 1992. godine pokrovitelj cjelokupnoga programa, predsjednik je Hrvatske dr. Franjo Tuđman. Tijekom boravka na Grobnišćini posjetio je staru gradsku jezgru Grada Grobnika, položio cvijeće na spomenik pothumskim žrtvama u Sobolima i govorio na centralnoj svečanosti na Grobničkom polju.

Isti Odbor je po završetku svojega rada 28. srpnja 1992. godine utemeljio danas krovnu grobničku udrugu u kulturi, Katedru Čakavskoga sabora Grobnišćine, koju kao «sadržaj» grobničkoga Kaštela, od nekadašnje Općine Rijeka Općina Čavle svojim osnutkom dobiva u naslijeđe kada je 1993. godine, 18. travnja, slijedom nove podjele na jedinice lokalne uprave i samouprave, održana konstituirajuća sjednica Općinskoga vijeća Općine Čavle.

***

Na Grobnišćini danas živi više od 15 tisuća njenih žitelja, koji su se, naslijeđem, rekli bismo, srodili s tom grudom, neki možda malo jače, neki možda malo drugačije nego u mnogim krajevima, ali dobri se glasi - glasi s Grobnišćine daleko, i sve dalje, čuju. U novije vrijeme velike zasluga za te dobre glase svakako ima Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine koja je upraviteljem kaštelskog kompleksa Grobnik od 21. travnja 1994. godine.

S obzirom da se tijekom godina uvidjelo da su neke značajne povijesne činjenice široj javnosti poprilično nepoznate, Katedra je u svoje programe nastojala ugraditi sve ono što bi, provedbama, te činjenice istaknulo. Između ostaloga, 2014. godine je provela proglašenje „Vinodolskog zakona“, odnosno stvarnog zakona devet gradova, u Kaštelu Grobnik, tijekom obilježavanja svjetskog Dana muzeja. Ovaj je program proveden u suradnji s Katedrom ČS „Novljansko kolo“ iz Novog Vinodolskog. Novovinodolci su, "proglašavajući" u Gradu Grobniku ovaj jedinstven srednjovjekovni zakon istovremeno potvrdili devet-stoljetnu povezanost Novoga Vinodolskog i Grobnika.

VINODOLSKI TERITORIJ I NJEGOVA PROSTORNA ORGANIZACIJA

iz znanstvenog rada Prof. dr. sc. Vladimira P. Gossa 1988. godine (Hillsborough, Sjeverna Karolina, SAD,)

U lipnju 2016. godine, u nakladništvu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, objavljena je nova knjiga (e-izdanje) dr.sc Vladimira P. Gossa *Space: Sense and Substance*. Knjiga donosi nova razmišljanja i spoznaje o shvaćanju, vrijednosti i oblikovanju prostora od strane čovjeka kroz povijest, s naglaskom na primjere koji svjedoče o hrvatskoj povijesti i prostoru u kojem se odvijala. Znanstveni interes dr.sc. Vladimira P. Gossa je usmjeren široko, ali nedvojbeno je najznačajnija postignuća ostvario na području srednjovjekovne umjetnosti i u razmatranjima pojedinih renesansnih tema.

Dok smo u dosadašnjem tekstu ovogodišnjeg Kviza znanja, uz aktualnosti, istražujući niz povijesnih članaka nastojali što više odgovoriti na pitanje **tko sam**, u zaključnom se dijelu odgovarajući na pitanje **gdje sam** na područje srednjovjekovnog Vinodola usmjeravamo koristeći upravo jedan od od niza starijih znanstvenih radova uglednog profesora dr.sc. Vladimira P. Gossa.

Poznato je da je povijesni pojam Vinodola područje šire od zemljopisnog pojma. „ Na istok od današnjeg Novog Vinodolskog, Vinodolu je pripadala obala do Žrnovice, strm ledenički humac i plodna ledenička kotlina za njim. Na zapadu, obala od Bakarskog zaljeva do Rječine, ljevkasta visoravan između Hreljina i Grobničkog polja, Grobničko polje i dolina Rječine. Ovdje zaleđe čine goranski obronci, zapadno štiti kanjon Rječine, hreljinska visoravan leži uvrh strme obalne litice, a dolina Drage, između Škrljeva i Trsata, zatvara se kamenitom obalnom kosom s tek jedinim ulazom u maloj luci Martinšćici. Na tom širem područja Vinodola nalazilo se u srednjem vijeku devet općina s devet općinskih gradova, centara devet mikroregija.

„Kao autarhičan i konzervativan ambijent koji je do sredine 20. stoljeća ponajviše izmaknuo uticajima industrijske i turističke revolucije, mogao bi Vinodol, očekivali smo, dati neke zanimljive podatke o staroj teritorijalnoj organizaciji, podatke koji bi se možda zatim mogli primijeniti pri istraživanju dinamičnijih, što znači i manje ušćuvanih, historijskih ambijenata“, navodi u svojem znanstvenom radu dr. sc. Vladimir P. Goss 1988. godine: „Na temelju arheoloških nalaza, toponomastike, tradicije i zapažanja na terenu nastojali smo prvo odrediti položaje naselja i komunikacija u predslavenskom razdoblju.

Od trideset identificiranih predrimskih lokaliteta najviše smo ih zatekli na izdignutom, zaštićenom položaju nedaleko od privlačnih poljoprivrednih zona (nad Grobničkim poljem, nad dolinom Drage, u Gornjem i Donjem Vinodolu). Ovamo ubrajamo i pet kasnijih vinodolskih središta - Grobnik, Grižane, Bakar, Novi i Ledenice - dok istaknuti kasteljski položaj ostalih središta - Trsata, Hreljina, Drivenika i Bribira - govori i u odsustvu nalaza o mogućnosti predrimskog naseljavanja. Rjeđe su uz more ili u dnu doline, no takvih lokaliteta ima u dobro zaštićenom Donjem Vinodolu (Pavlimir). Iako su arheološki nalazi rijetki i većinom slučajni, postoje sličnosti s nalazima na Krku (npr. u Šulu kod Polja na Krku i u Grižanima).

Slika se znatno mijenja u rimskom Vinodolu (19 lokaliteta). Važniji su ponajviše uz obalu (Trsat, Kostrena, Bakar, Bakarac, Ad Turres/Crikvenica, Selce, Novi). U unutrašnjosti vežu se više uz dno ili središte doline i logični smjer komunikacija (Badanj, Tribalj, Bribir). Rimska je cesta išla smjerom Albona - Tarsatica - Volcera - Senia, te iako to nije neka važna žila kucavica između rimskog zapada i istoka, važna je za komunikaciju s prekovelebitskim zaleđem, Panonijom i Bosnom. Cesta je tekla od Tarsatike (Rijeka), dolinom Drage, Bakarskim zaljevom te središnjim Vinodolom na Novi i Senj, a postoji i obalna varijanta. Najvažnija rimska naselja nalazila su se u Bakru, Novom i na području Crikvenice i Selca, dok ostala akropolska središta kasnijega srednjovjekovnog Vinodola gube na važnosti.

Niti jedno rimsko naselje u Vinodolu ne može se nazvati gradom. Gradska središta - luke Tarsatica i Senia leže izvan Vinodola, a ta se slika zapravo ne mijenja niti do današnjeg dana. Bez nekog jačeg zaleđa, na obali šibanoj burom i zatvorenoj Krkom, vinodolska pristaništa ostala su lučice lokalnog značaja, uglavnom za komunikaciju sa snažnijim centrima urbanizacije, industrije i kulture na otocima, prije svega Krku: Novi leži nasuprot Vrbniku (dalje cesta za Bašku, Punat i Krk), Selce nasuprot pogodnoj uvali Murvenici (dalje u Dobrinj, Dubašnicu i Krk), Crikvenica gleda na Šilo (Dobrinj, Dubašnica, Krk) i Klimno (Omišalj), Bakarski zaljev na Omišalj.

Naprotiv, Rijeka i Senj su se razvili kao važne luke, iako po karakteristikama obale zaostaju za izvrsno zaštićenim Bakarskim zaljevom. Osobito Rijeka, s relativno pogodnim putem u Srednju Evropu te prolazima u široki Jadran između Istre i Cresa, Cresa i Krka, a Senj, pod Vratnikom na kraju puta iz Panonije, Senjskim vratima povezan s jadranskom pučinom.

Bakar je jedina vinodolska luka koja može donekle privući širu jadransku plovidbu. No i ovdje je nedostatak većeg zaleđa kočio razvoj Bakra do u kasna stoljeća, „da konačno danas završi kao filijala riječkoga lučkog sistema“, kazuje dr.sc. Vladimir P. Goss šezdesetih godina 20. stoljeća.

Karakteristike Vinodola uvjetovale su pretežno agrarni način života, po prirodi konzervativan i ruralan, dok je more služilo tek za dosta ograničen ribolov i lokalni transport prema razvijenijim otočnim središtima. Stoga urbana razdoblja - Rim i novi vijek (do 19. stoljeća) - ne ostaviše značajnijeg traga u vinodolskom pejzažu.

Malo što se može reći o Vinodolu u ranome srednjem vijeku. Tek pažljivo promatranje toponomastike i tradicije pruža nekoliko indicija. Pet puta se javlja toponim tipa »Drmun«, čest na kvarnerskim otocima Krku i Rabu, derivat grčko- -bizantske riječi »drymon« - šuma (tri puta u središnjem dijelu oko Triblja i prema Crikvenici; Tribalj - Trevallis - još je jedan rijetki predslavenski toponim), te dva puta nad Bakarskim zaljevom. Kod Triblja je bilo također »Stomorine polje« ukazujući na postojanje crkve sv. Marije iz predslavenskog razdoblja (Sv. Marija u Triblju, danas pretežno kasnosrednjo-vjekovna zgrada, spominje se kao »Sv. Marija u Polju«; jedina druga crkva sv. Marije u tom je kraju u Belgradu, na strmom obronku pod grižanskim gradom).

Tradicija hoće da je bakarska župna crkva sv. Andrije (sveca zaštitnika Justinijanove rekonkviste) bila izvorno kružnog oblika, a na Rječini je bio »Žakalj«, od grčkog »diaplous« - skela. Ako nam je dozvoljeno stvarati makar kakve zaključke na osnovi ovih oskudnih podataka, mogli bismo reći da je stara rimska cesta zadržala određeno značenje (skela; također toponimi pri dnu središnjeg Vinodola oko Triblja) te da su Bakar, a možda i lučice u Crikvenici i Selcu, imali neku važnost za komunikaciju s jačim otočnim središtima. Isto tako slabo poznajemo rana stoljeća po slavenskom doseljenju. Jedna starohrvatska naušnica nađena je pod Badnjem, dvije u Triblju a šest, uz materijale keltskog i bizantskog tipa, u Križišću. Moguće je da je riječ o grobljima, dakle vjernim pratiocima naselja, ukazujući na interes novih doseljenika za zaštićenim središnjim dijelom Vinodola i položajima blizu plodnih njiva.

Doseljenici su zacijelo uselili u antiknu badanjsku tvrđu, a i Tribalj, u samom srcu doline, predslavenski je lokalitet (»Stomorine polje«). Jesu li Hrvati obnovili i nastanili kasnije vinodolske gradove?

Drivenik - drveni grad - mogao bi biti vrlo staro sjedište, te nam možda ukazuje da su u Vinodolu, bogatom drvenom građom, objekti obrambene, pa tako i ostale arhitekture u tom ranom razdoblju bili od drva. Nasuprot tome Belgrad - zidani grad (u vrijeme kad je to rijetkost) - mogao bi također biti vrlo star naziv. Danas se Belgradom zove selo zapadno od grižanskog sela i podno strmog šiljka s grižanskim gradom. Nije li možda u nekom ranom razdoblju ta zidana (tada možda i suhozidana) tvrđa nosila ime Belgrad, koje se zatim prenijelo na selo pod njom?

Određenu starost možemo možda pripisati Bribiru, kojeg Vinodolski zakon navodi kao sijelo biskupa, dakle religiozno središte Vinodola.

U nedostatku bilo kakvih solidnijih tragova predromaničke arhitekture ili skulpture s pletrom (a takve, iako kasne, ima u Senju te također na Krku) malo se što može reći o ranome hrvatskom naseljavanju u Vinodolu i u vinodolskim »gradovima«. Postavlja se i pitanje kako i otkuda su stigli prvi slavenski doseljenici. Lako se može zamisliti kako horde barbara silaze s Vratnika i Kubusa te premošćuju čamcem uske kanale između strmog i negostoljubivog Podgorja i puno privlačnijih otočnih obala Krka, Raba, Paga, pa zatim i Cresa. I u Istru nije teško saći (a iz nje opet na vrh Cresa) možda dolinom Kupe te preko Krasa i od Postojnskih vrata.

No tko je ikad putovao autobusom uzanom i zapuštenom podvelebitskom cestom od Novog prema Senju pedesetih godina 20. stoljeća (prije izgradnje Jadranske magistrale), može si zamisliti stanje te komunikacije u bezvlađu ranoga srednjeg vijeka! Čak i kasnije migracije, poput one velebitskih Vlaha u Istru, teku iz Podgorja preko kvarnerskih otoka (iako se katolički Vlasi spuštaju i u Vinodol).

Nije isključeno da su neki od naših predaka sišli u Vinodol putem Ledenica i Novog iz krajnjih sjevernih dijelova Gacke (kojim su se putem, mnogo kasnije, u Vinodol spuštali Turci), no nalazi u Križišću također otvaraju mogućnost naseljavanja iz istočnih Alpa pa i morem s kvarnerskih otoka ili Istre.

Konačno, više je nego vjerojatno da je Vinodol ostao po strani važnijih tokova povijesti, kao što je nerijetko bio slučaj i prije i kasnije.

I u doba Vinodolskog zakona (1288.), dakle od vremena od kojeg Vinodol zaista stupa u povijest, slika se bitno ne mijenja. S izuzetkom priobalnih središta kao što su Novi i Bakar (te donekle Trsat), naglasak je na naseljavanju doline.

Luke su u Zakonu još bezimene, baš kao i posjedi koje općine drže na obroncima planina. Zanimljivo je da se oni javljaju poimence u isto vrijeme kad i luke (draga Pletenska, Maševo, Žljemišalj 1309 - luka Povile iste godine).

U 15. stoljeću bilježimo tri naselja u gori, dok se poimence javlja, sedam luka. Obala ostaje i dalje sekundarnom zonom. Obalni potez od Selca do Novog zove se »Zagora«, što lijepo pokazuje gdje se tradicionalno nalazila većina pučanstva.

Proučavanje oblika naselja i datacija daje nešto više uvida u strukturu Vinodola. U srednjem se vijeku javlja 41 od 173 povijesna naselja (naselja definirana prije početka 20. stoljeća). Spominju izvori još i više, no mnoga su nestala u burnim danima 16. stoljeća, za turskih provala.

U Vinodolu susrećemo tri vrste naselja: zbijenog (22), cestovnog (31) i rasutog (120) tipa. Zbijenom tipu u prvom redu pripada devet vinodolskih centara. Svi su oni dokumentirani 1288., a Ledenice već 1241. Bili su vjerojatno obzidani - ili možda šticeeni samo svojim izvanrednim položajem poput Trsata ili položajem i nekom drvenom ogradom poput Drivenika“.

Nadalje, „zidovi se još danas primjećuju kod izumrlih gradova Ledenica, Grižana i Hreljina, a tragova ima u Novom, Bribiru, Bakru i Grobniku, no teško je tvrditi da ti fragmenti datiraju iz 13. stoljeća“, kazuje dr.sc. Vladimir P. Goss 1988. godine, što je najboljom potvrdom opravdanost osnivanja grobničke Katedre. U od tada proteklih 28 godina održana grobnička 24 znanstvena skupa „Grobniščina; tragovi, znakovi i smjerokazi“ rasvijetlila su veliki dio grobničke i ukupne povijesti srednjovjekovnog područja Vinodol. Kaštele uz grad podigli su knezovi Krčki, koji su stekli Vinodol 1225. Oni su sjedišta uprave, s regionalnim središtem u Novom.

Postojanje bibrirske kule (1302) pokazuje da potres 1323. nije sasvim razorio vinodolska naselja. Istom tipu pripada i loše obnovljen toranj u Novom, a možda i dijelovi ruševnog kaštela u Ledenicama. Inače srednji vijek nije ostavio mnogo tragova u fortifikacijama koje su naveliko obnovljene u doba turske opasnosti i pokazuju svojim oblikom i položajem da računaju s vatrenim oružjem (Drivenik, Grižane, Bakar, Grobnik); trsatski je kaštel potpuno pregrađen u 19. stoljeću.

Ranom razdoblju, 13. ili 14. stoljeću, pripada još dosta dobro očuvana romanička crkva unutar ruševina Ledenica, te možda ruševina crkve u starom Hreljinu i crkva u Drive-niku, koji se također, s izuzetkom vjerskog središta, spustio u dolinu. Beskrajne pregradnje i nedostatak stilskih karakteristika otežavaju inače analizu i dataciju lokalne arhitekture.

U svakom slučaju gradski konfin postao je preuzak već zarana, tako Grižane Nove (grižansko selo) nastaju podno grada svakako već u 15. stoljeću, a nezaštićena podgrađa nastaju i oko drugih središta. Također se diljem općine nalaze rasuta selišta smještena poput nekih satelitskih podgrađa dalje u zoni obradive zemlje. Rasutu izgradnju pokazuju i neke manje luke (Sv. Jakov, Povile). Šesnaest rasutih naselja pojavljuje se prije kraja 15. stoljeća, a bilo ih je i više, no mnoga su nestala u sukobima i migracijama 16. stoljeća.

Novonastala naselja koja se naveliko (26) javljaju u dokumentima 17. stoljeća, nose često imena doseljenika iz prekovelebitske pozadine (Turi-novo Selo, Belobraići, Čandrle, Frković Selo), a mogla su nastati na položajima ranijih zaselaka kojim se imena izgubiše.

Ostala zbijena naselja su ili uz obalne uvale, poput Selca i stare jezgre Crikvenice, ili u udolinama u unutrašnjosti, kao, napri-mjer, Pašac nad Rječinom. Neka su nastala očitim spajanjem više malih jezgara (Barci kod Grižana) ili širenjem cestovnih naselja (Šoići). Ona su redom kasnijeg datuma. Izvrstan je primjer velike ambijentalne vrijednosti stara jezgra Selca oko magazina Zrinskih, koji sigurno postoji u 17. stoljeću. Dva otvora sa šiljatim lukom unutar ove stare jezgre ukazuju na mogućnost kasnosrednjovjekovnog podrijetla naselja.

Naselja cestovnog podrijetla pretežno su kasnijeg datuma. Ako se javljaju u srednjem vijeku, predstavljaju jedino ranu jezgru kasnijeg razvijenijeg naselja (Gornja Draga, Sušik). Najveći broj, 17 od ukupno 31, pripada općinama Grobnik i Bakar, dakle zapadnom dijelu Vinodola, gdje se formiraju uz mrežu cesta i raskršća koja će služiti dijelom kao baza kasnijim važnijim saobraćajnicama poput Lujzine i Karoline (Cernik, Podhum, Kukuljanovo).

Zapadni dio Vinodola manje je pretrpio od turskih provala, a također se, nakon što je velik dio Vinodola završio u rukama Zrinskih 1577. konačno uključio u razmjenu i promet s pozadinom. Tako Bakar postaje luka golemog feuda Zrinskog (na istoku Vinodola Novi ostaje luka puno manjeg posjeda Frankopana), te se povezuje usko s gorskokotarskim zaleđem, osobito s industrijom željeznih predmeta u Čabru. Taj položaj zadržava zapadni Vinodol i pod upravom Komore nakon tragedije Zrinskih i Frankopana te konačno (1778.) Bakar postaje kraljevski slobodni grad.

Pokušaji Novog da stekne takav položaj potkraj 15. stoljeća završili su neuspjehom (u Novom od 1493. do 1538-1548. stoljuju modruški biskupi, koji se tada sele u Bakar, da se konačno ostaci biskupije ujedine sa Senjom 1640). Nad Bakrom se nalaze i dva najljepša i najtipičnija cestovna naselja sjevernog Primorja - Praputnjak i Krasica.

Pogled na vinodolska naselja potvrđuje kontinuitet poljoprivrednog uređenja. Niti jedan od vinodolskih grdova nije grad u ekonomsko-socijalnom smislu (»civitas«), te izraz »grad« u Vinodolskom zakonu prvenstveno valja tumačiti kao utvrdu (»arx«) - sjedište uprave, župe, te obrambeno i gospodarsko središte poljoprivredne mikroregije. Ritam promjene polagan je i gotovo nezamjetan.

Iako se struktura mijenja 1323. odvajanjem općina Belgrad i Kotor od Grižana, opća se slika ne mijenja. Početak otvaranja svijetu nešto znatnijom izgradnjom na području luka tijekom 15. stoljeća (Selce, Crikvenica, Kraljevica) zaustavlja se u vremenu opće militarizacije života za vrijeme turskih provala. Tek povezivanje sa zemljama Zrinskih i Frankopana u zaleđu u toku 17. stoljeća daje određenu važnost obali, i to u prvom redu Bakarskom zaljevu i Novom, iako je, kako smo vidjeli, i u Selcu bilo skladište Zrinskih.

Popis stanovništva iz 1857. konačno pokazuje pobjedu obale. Od 40.868 stanovnika, 9.745 otpada na šest većih luka: Novi, Selce, Crikvenicu, Kraljevicu, Bakar i Sušak. Prema popisu iz 1961. Rijeka se podesetorostručila (od 9.516 na 91.148), a broj stanovnika u Vinodolu spao je na 36.946. Očito je kamo se stanovništvo odliva, a Rijeka je prodrla putem gradske autobusne mreže do Grobnika, Bakra i Hreljina. Čak i obalna naselja opadaju (Crikvenica s 3.828 u 1931. godini, na 3.642 – 1961.; općem padu broja stanovništva pridonio je i rat, osobito četnička »čišćenja« u Vinodolu), dok neka naselja u dolini - Belgrad, Grižane, Drivenik - kao da nezadrživo nestaju. Na Kotoru što se diže na strmom brežuljku 170 metara nad Crikvenicom živjelo je šezdesetih godina samo šest obitelji.

***

GROBNIČKA SAKRALNA BAŠTINA

Grobnišćinom dominiraju sakralni znakovi u prostoru - zvonici triju župnih crkava: Crkve u Gradu Grobniku, Crkve u Jelenju i Crkve u Cerniku. Zvuk crkvenih zvona poziva vjernike na crkvene obrede, a oglašava se i kao počast umrlom. U ranija vremena zvon „jutarnje“, „polna“ i „svet večeri“ puku je bio vremenski orijentir, a zvon je obavještavao i o raznim nepogodama.

Uz župne crkve izgrađene su kapele na grobljima u Gradu Grobniku, u Jelenju i u Cerniku, a znatan je broj i drugih sakralnih objekata kojih je u prošlosti bilo više. Kroz minula stoljeća u grobničkim su naseljima izgrađene kalvarije i seoske kapelice „krajputašice“, a u novije se vrijeme, najčešće uz prometnice, postavljaju raspela i drugi znakovi vjere.

Uz crkve i kapele na području Grobnišćine je veliki broj kapelica krajputašica koje čine kulturni identitet prostora. One su naša duhovna i materijalna baština i svjedočanstvo vjerske tradicije stanovništva koje živi na ovim prostorima. I kapelice, poput crkava i grobalja, imaju strateško značenje zbog čega su označene na vojnim kartama. Moguće je da su upravo zbog tih razloga bili jedini objekti koji su tijekom Drugoga svjetskog rata bili pošteđeni od većih ratnih razaranja.

Kapelice je podizao i još podiže pobožni puk u znak zahvale za uspješno okončane životne teškoće, kao zavjetno obećanje, za obranu od zla, a prvenstveno je njihova izgradnja odraz duboke vjere u Boga. Ranije nisu građene u čast određenog sveca, a najčešće su ih milodarima mještana gradili domaći priučeni majstori čija imena nisu ostala trajno zabilježena, a nisu se prenosila ni usmenom predajom. Pisani tragovi o nekim kapelicama postoje tek u novije vrijeme. Današnji graditelji novih kapelica su živući svjedoci čija će imena ostati trajno zabilježena kako s vremenom i oni ne bi pali u zaborav.

Iako je najveći broj grobničkih kapelica izgrađen koncem 19. stoljeća, valja pretpostaviti da su postojale i ranije. Stariji kazivači se prisjećaju da je u nekim naseljima na mjestu gdje danas stoji kapelica ranije bilo postavljeno drveno raspelo. Grobničani su svoje kapelice štovali a štuju ih i danas. Gotovo svako naselje u našem kraju ima barem jednu kapelicu krajputašicu. One su najčešće izgrađene na križanju putova i na početku ili na kraju mjesta, a znatan ih je broj podignut uz izvorište vode ili uz vodotok.

Kapelice su prepoznatljiva izgleda, više ili manje jednakih dimenzija, ali se neke od njih ipak izdvajaju svojom veličinom. Građene su od čvrstoga građevinskog materijala. Veliki dio kapelica sa stražnje i bočnih strana ima puni zid, dok su na prednjoj strani vrata najčešće izrađena od oblikovanoga kovanog željeza.

U nekim su naseljima neke kapelice postavljene u građevinski oblikovanu udubinu, najčešće uz ili iznad ulaznih vrata obiteljske kuće. Postavljale su se i ispod krovišta, na

rubnom dijelu obiteljske kuće, ali i iznad ulaza u nekadašnje staje, veoma vjerojatno kao zaštita stoci koja je u to vrijeme bila dragocjena za obitelj.

U novije se vrijeme uz prometnice postavljaju raspela i manje kapelice najčešće izgrađene od kamenih bunja.

Nakon Drugoga svjetskoga rata su pod utjecajem komunističke ideologije gotovo sve grobničke kapelice bile poprište vandalizma, te su znatno oštećene i oskrvnute.

Tijekom vremena se uz izuzetke gotovo zaboravilo na seoske kapelice, pa su sve do devedesetih godina 20. stoljeća prepuštene zubu vremena. Uspostavom samostalne Republike Hrvatske porastao je interes za kapelice pa počinje njihova intenzivna obnova.

Mještani se od uvijek s pažnjom odnose prema svojim kapelicama, uređuju ih i ukrašavaju cvijećem, a u kapelici prigodno zapale i pokoju svijeću.

Uz crkve, kapele, kalvarije i kapelice krajputašice na području Grobnišćine izgrađeni su i objekti koji se koriste za vjerske sadržaje.

U Cerniku je 2006. godine u sklopu obilježavanja Bartoje otvorena i blagoslovljena polivalentna crkvena dvorana, koja može primiti oko 200 ljudi.

Izvor: „Grobnička sakralna baština“ (Ada Maršanić)

ELEMENTI TRADICIJSKE KULTURE KAO POKAZATELJI VELIKE STARINE

„Otvarajući Pandorinu kutiju grobničkih tradicija, otvaramo i nove vidike znanstvenih spoznaja o suvremenom svijetu oko nas kao i našim povijesnim korijenima i kulturnog identiteta“, kazuje u „Grobničkom zborniku“ etnomuzikolog i etnoorganolog mr.sc. Krešimir Galin – pomalo dobivamo odgovore na pitanje: Zašto smo takvi kakvi jesmo? S odgovorima koje imamo i s onima koje ćemo još istražiti i donijeti, bolje ćemo razumjeti sebe, bolje će nas razumjeti drugi, a i više ćemo cijeliti sebe i svoje kulturne vrednote“.

Kulturno-povijesne značajke nekog područja su usko vezane s geoklimatskim, geopolitičkim, geostrateškim i komunikacijskim (prometnim) značajkama određenog područja. One su u mnogočemu određene njima, one proizlaze i izrastaju iz njih. Područje Grobnišćine nalazi se na izuzetno značajnoj raskrsnici putova koji povezuju sjever i jug srednje Evrope (i Panonskog bazena) kao i jugoistok i sjeverozapad jadranske obale.

Važnost tog prometnog čvorišta je jednako važna i kao sjecište različitih kulturnih zona: jadranske, alpske, panonske i dinarske. Za Grobnišćinu vrijedi sve što je hrvatski etnolog, dr. Milovan Gavazzi, napisao za Gorski Kotar. Zemljopisna karta koju je Gavazzi priložio svom članku Čvorište tradicijske kulture na sjeverozapadu Balkanskog poluotoka zorno prikazuje te kulturne dodire i prožimanja elemenata istih. Ta karta prikazuje relativno recentno stanje međusobnih interakcija četiriju različitih tradicijskih kultura.

Relativno mali prostor Grobnišćine imao je izuzetnu prometnu važnost (tranzitnu, ali zbog svog strateškog značaja i sjedilačku, jer je zbog profitabilnosti tranzita trebalo zadržati položaj, trebalo je ostati što duže, i vladati tim prostorom) već od pamtivijeka, kako se govori u narodu. Međutim, pamćenje naroda je puno kraćeg trajanja od vremenskih parametara koje nam danas nudi suvremena znanost, posebno genetika. Suvremena znanost nam pokazuje i dokazuje da je taj zemljopisni prostor Grobnišćine bio prometno značajan još od samih početaka evropske civilizacije i kulture.

Elementi grobničke tradicijske kulture, kulturne baštine, upravo pokazuju iznenađujući, neočekivani broj pokazatelja velike starine, koje se ne uklapaju u donedavno promovirani koncept o slavenskom podrijetlu Hrvata i slavenskoj kulturi hrvatskog stanovništva, a ukazuju na bliskoistočno podrijetlo tih kulturnih činjenica u dalekoj prošlosti. Suvremeni mozaik kulturnih činjenica Grobnišćine koje pripadaju domeni tradicijske kulture (posebno glazbala i glazbe, tj. glazbenog folklor) ukazuje na veliku

starost i njihove daleke korijene, tj. ishodišta. Genetičari su već nakon početnih istraživanja rekli svoje svojim znanstvenim metodama, koje naravno pretpostavljaju u budućim istraživanjima neke nadopune i manje korekcije, ali već sada su neka otkrića nepobitna i neoboriva.

Na kulturnim antropolozima, etnolozima, etnomuzikolozima, erheomuzikolozima, etnoorganolozima, arheolozima i povjesničarima je red da objektivno sagledaju neke činjenice, i da ih pokušaju pravilno interpretirati, uvažavajući činjenice a ne preudicirane zaključke.

Glazbala su vrhunski kompleksni, vrlo složeni domet određene kulture koji upravo zbog toga čuva niz podataka o toj kulturi (od naziva samog glazbala i njegovih pojedinih dijelova, tonskim nizovima, posebno zrakozvučnih glazbala, obrednoj, vjerskoj ritualnoj ili običajnoj funkciji itd.). Upravo činjenice koje je vremenski utvrdila arheomuzikologija (arheološki nalazi i prikazi glazbala), kao i njihovo geografsko rasprostiranje, omogućuju dokazivanje kontinuiteta određenih kulturnih činjenica i njihovu povezanost s drugim kulturnim činjenicama, kao i nosiocem istih.

Posebne kulturno povijesne značajke Grobnišćine su zapravo tradicijske kulturne činjenice koje predstavljaju pokazatelje u kojim smjerovima treba vršiti znanstvena istraživanja podrijetla i interpretacije tradicijske kulture (glazbe, simbolike, običaja). Te posebne kulturno povijesne značajke su slijedeće:

1: Običaj „Sprogod na belo“ ukazao je na baltske korjene, za što smo našli i potvrde kod antičkih pisaca. No to otkriće bilo je okidač, početni zamah i poticaj da se istraže toponimija, hidronimija, onomastika, religija, običaji i povijest Balta kao i njihovi kulturni elementi u Hrvata. Arheološki nalaz privjeska s Grobnika koji prikazuje tzv. „Gospodaricu životinja“ koja se transformirala u „Gospodaricu konja“ imao je paralele u Lici, zatim kod Veneta, Reta i Balta.

2: Migracijski smjerovi grobničke tambure dvožice. Rezultat gore navedenih istraživanja je rekonstruiran migracijski put tambure dvožice, grobničke „cindre“ odnosno njene varijante dalmatinske gudalačke trožice „lijerice“ ili dubrovačke „kurmije“, od Mezopotamije do Hrvatske i dalje preko Rusije, Poljske, sve do Švedske i konačno Welsa u Velikoj Britaniji.

3: Mješnice, dvocijevne klarinetske sviraljke. Rasprostiranje (arheološki nalazi i folklorna glazbala) ukazuje na migracije prahrvatskog etnosa. Dva tipa mješnica, tj. dvocijevnih klarinetskih sviraljki, zabilježena na Grobnišćini ukazuju na dva različita povijesna ishodišta kao i specifično rasprostiranje. Mišnjice s rasporedom rupica 6:3 iz Malih Dražica (koje je zabilježio Božidar Širola) pokazuju izravnu vezu s otokom Krkom (i njihovim frigijskim kulturnim i etničkim podrijetlom). Na veliku starost tog primjera paralelnog dvoglasja (zabilježenih na otoku Krku) ukazuje činjenica da takve dvocijevne klarinetske sviraljke s istim rasporedom rupica nalazimo u folklornoj praksi samo na Kavkazu i u Gruziji s rasporedom rupica za sviranje 6:3 (glazbalo „stwiri“- koje nosi ime gotovo kao u Hrvatskoj - svir-ala, svirati, svirka sviraljka). Takav raspored rupica ukazuje na ishodišno mjesto kulture koje su sačuvali Grobničani, ali i Krčani, tj. „Boduli“ (čiji su se otoci, Krk, Cres i Lošinj, prije egejske seobe u 12. st. pr. Kr. nazivali, „brigijskim“ otocima tj. frigijskim otocima. Njihovo izuzetno kulturno-povijesno značenje se sastoji u činjenici da su njihovi korijeni etrušćansko-frigijski.

5: Rasprostiranje simbola, tj. motiva „šahovnice“ i „protošahovnice“, pletera i drveta života na keramici od trećeg milenija do danas - pokazatelj podrijetla i vremenski marker migracija prahrvatskog, tj. huritskog etnosa.

Izuzetni kulturno-povijesni značaj u tradicijskoj kulturnoj baštini Grobnišćine predstavlja upotreba tambure dvožice poznate kao cindra.

Sredinom 20. stoljeća, zabilježeni su svirači Franjo Rožić (1898.-1962., Ratulje) i njegova cindra te Ivan Reljac (1909.-1964. – Podhum) – Cindra svirača F. Rožića je jedan od vrijednih eksponata zbirke Hrvatska narodna glazbala u prostoru i vremenu

Značaj grobničke tambure dvožice je činjenica da ona predstavlja najstariji živi oblik tambure koji je u povijesnom razvitku glazbala vezni prijelazni stupanj s tambure jednožice (što bi predstavljao arheološki nalaz fragmenata tambure i ključa za navijanje iz Ribiča kod Bihaća, danas u BiH, iz 1200. g. pr. Kr.) i tambure trožice (poznate u antičkom svijetu kao „pandora“).

Činjenica, da grobnička cindra ima mali broj pragova (5 do 7) povezuje je s tamburama trožicama na Baniji, koje se ugađaju isto i glazbena struktura je ista, samo je dodana treća žica, koja nema glazbenu funkciju.

Suprotno općeprihvaćenom mišljenju da su Turci donijeli tamburu na područje Hrvatske, potrebno je ustvrditi da je ishodište difuzije europskih tržačkih lirica iz kojih se razvila gudača lirica, a zatim europska violina, bilo na povijesnom hrvatskom području (kako je tvrdio prvi hrvatski i svjetski etnomuzikolog, Franjo Kuhač prije 120 godina). Tu tvrdnju dokazuje najstariji europski arheološki nalaz kordofonog glazbala tj. njegovih fragmenata iz Ribiča kod Bihaća. Jedan dio artefakta je rezonantno tijelo, tj. izdubeni dio rezonantne kutije, s dijelom vrata. Drugi dio je ključ za natezanje žice, čiji oblik još danas imaju gusle i tambure. Taj nalaz potvrđuje da se na tom lokalitetu svirala tambura jednožica (moguće i dvožica, ali nalaza drugog ključa nema) i to 1200. godina prije Krista. Ta godina se poklapa s doseljenjem Japiga na istočnu obalu Jadrana tj. današnje Hrvatsko primorje, a i s vremenom njihovog prebacivanja u južnu Italiju, po njima nazvanu Yapigija (Japigi, Peuceti, Mezapi).

Grobniščina na kojoj su se sačuvali najstariji oblici tambura u Hrvatskoj pa i šire, tambure dvožice, poznate pod imenom „cindre“, predstavlja područje na kome su se odvijali procesi promjena tog najstarijeg glazbala.

Naziv grobničkih tambura dvožica „cindra“ (ili varijanti naziva kod gradišćanskih Hrvata, „cintra“), ukazuje na mezopotamsko ishodište jer je gotovo identičan babilonskom zapisanom nazivu za glazbalo „sinnitu“, koji znači „dvožica“. Tome možemo dodati i sumerski naziv za neidentificirano glazbalo, „gusilim“, što je gotovo identično sa hrvatskim „guslama“.

Hrvatske primjerke dvocijevnih klarinetskih sviraljki (bez mješine i sa mješinom) s rasporedom rupica za sviranje 6: 3 trebalo bi pripisati Liburnima jer se njihovo područje rasprostiranja (posvjedočeno je još do kraja 20. stoljeća) potpuno poklapa s pretpovijesnim područjem rasprostiranja tog plemena. M. Zaninović kazuje slijedeće o Liburnima: „U rano željezno doba svojim lakim lađama liburnama vladaju istočnom obalom Jadrana sve do otoka Korkire (Krfa), odakle ih je, prema Strabonu, istjerao korintski tiranin Hersikrat 735. godine, pa se postupno povlače u svoje matično područje između Krke i Raše. Imali su svoje naseobine na suprotnoj obali.

Arheološki materijal željeznog doba pokazuje visok stupanj srodnosti između dviju obala. To su naočalaste i lučne fibule, razni privjesci i drugi predmeti, pa se može govoriti o svojevrsnoj željeznodobnoj jadranskoj zajednici od 9. do 6. stoljeća prije Krista. Invazije Etruščana, Umbra i napokon posebno Gala potisnule su ih i iz ovih krajeva. U svojim su tradicijama Liburni dugo sačuvali neke paleomediteranske značajke. Antički pisci bilježe u njih vladavinu žena i važnu ulogu žene u cjelini. To se potvrđuje i njihovim ženskim božanstvima (Iria, Latra, Anzotica).

Hrvati „Boduli“ na otoku Krku sviraju „krčki mišćić“ sa 6:3 rupice. To su glazbala na kojima se svojevremeno (između dva svjetska rata) izvodila dvoglasna plesna glazba (mazurka, „tulala“, polka i krčki tanac), ali tonski niz se sastoji od niza polutonova, a

paralelni intervali su velike sekunde, isto kao na tamburi dvožici, "cindri" na otoku Krku, kao i na Grobnišćini i na Kastavštini.

Na Grobnišćini je upotrebu tog tipa dvocijevne klarinetske sviraljke sa 6:3 rupice zabilježio hrvatski etnomuzikolog Božidar Širola u Malim Dražicama.

Materijal je namijenjen potencijalnim kandidatima za Kviz znanja „Gdje sam – tko sam“ 2016.

U slučaju potrebe za bilo kakvom korekcijom, molimo, obratite nam se na grobnik.katedra@grobnik-katedra.hr

S eventualnim izmjenama teksta svi će kandidati biti upoznati na vrijeme.

Na svakoj pomoći unaprijed zahvaljujemo, a svim ovogodišnjim kandidatima i kandidatkinjama želimo uspješno sudjelovanje!

KATEDRA ČSG - Predsjedništvo